

## אום אני חומה

בספר דניאל פ"ג פט"ז - פי"ח ענו  
שדרך מישך ועבד נגו ואמרין למלכא  
נבוכדנצר לא חשחין אנחנא על דנא  
פתגמא להתבתך. הן איתי אלהנא די  
אנחנא פלחין יכל לשיזבותנא מן אתון  
נורא יקדתא ומן ידך מלכא ישיזיב. והן  
לא, ידיע להוא לך מלכא די לאלהך לא  
איתנא פלחין ולצלם דהבא די היקמת  
לא נסגד. ופרש"י למלכא נבוכדנצר,  
למה הוזכר שמו אלא כך אמרו לו אם  
לקבל עלינו גזירתך לתת מסין  
וארנוניות וגולגליות אתה מלך עלינו,  
אם לכפור בהקב"ה נבוכדנצר שפל  
אנשים בעינינו ובזוי עם, את אחד כלב  
שוין עלינו כחזא. ובגהות מכת"י  
הנדפס במוסף רש"י בדפוס המאור  
עה"ג אי', ואת וכלבא שוין ונקודת  
הטעם מוכיח עליו שכן נקודת  
האתנחתא תחת מלכא, וקראהו  
נבוכדנצר להקל בכבודו, וכע"ז כתב  
שם המנחת שי וז"ל למלכא נבוכדנצר

מלת למלכא באתנחתא, ומלת  
נבוכדנצר בזקף קטון או ברביע שהוא  
תחילת דיבור וזהו שדרשו רבותינו  
בויקרא רבה אם מלכא למה נבוכדנצר  
ואם נבוכדנצר למה מלכא אלא כך  
אמרו לו וכו' וכן כתב רבינו בחיי בכד  
הקמח, עכ"ל. וכע"ז פי' במצודות דוד  
שם וז"ל ענו. השיבו שדרך מישך  
ועבד נגו ואמרו למלך: נבוכדנצר. אתה  
נבוכדנצר ולא קראהו בשם מלך  
כאומר בדבר זה לא תמלוך עלינו ולא  
תמשול בנו: עכ"ל. וכן פירש שם  
במלבי"ם, ענו חנניא מישאל ועזריה  
ואמרו למלך, אתה נבוכדנצר, אין אנו  
חוששין לחשוב ולטול עצה להשיבך  
כו' וקראו אותו בשם נבוכדנצר כאומר  
בדבר הזה אינך מלך עלינו שאתה  
מושל על גוינתו ואדמתנו לא על  
נשמתנו בענין הנוגע לדת עכ"ל. וזה  
לשון רבינו בחיי הנ"ל בכד הקמח ערך  
תורה (השני) כן דרשו רז"ל שקראהו  
נבוכדנצר ולא אמרו נבוכדנצר מלכא  
או מלכא נבוכדנצר שכך אמרו לו

לענין מסים וארנוניות את מלכא אבל בענין זה שאתה אומר לאו מלכא את אלא נבוכדנצר ואת וכלבא שוין ומזה תמצא טעם האתנחתא במלת למלכא ובמלת נבוכדנצר שהוא תחלת דבורם תמצא רביע. עכ"ל. ועיי"ש שהאריך בענין זה שכך הוא מדת הצדיקים שאין מתיראים כי אם מהקב"ה לבדו מפני שתתגבר בלבם יראת השי"ת על יראת בשר ודם ופי' בזה כמה פסוקים (ועי' בפירושי המלבי"ם ז"ל בריש פרשת ויצא עה"פ אכן יש השם במקום הזה בתורה אור עה"ג, ובתהלים סוסי' קי"ט עה"פ שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי בפרט זה). וכעי"ז פרש"י בקהלת פ"ח פ"ב עה"פ אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת א', דחנמשוע"ז אמרו כנ"ל דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים ולגלגליות אך על דנא שאתה אומר עלנא לעבוד עבודה כוכבים נבוכדנצר את ולא מלכא. וכעי"ז כ' רבנו בחיי שם בכד הקמח בתחילת ערך שבועה על אותו פסוק

בקהלת). ועיין מדרש רבה שיר השירים פ"ב סי' ל' עה"פ יונתי בחגוי הסלע דאצל הקב"ה הוויין ישראל כיונה פותה לשמוע לו אבל אצל האומות כשגוזרין על המצות הקב"ה מגבירן לישראל ונעשין בפני האומות כחיות, (ועיין לק' אות ט' המשך לזה) עיי"ש הענין וז"ל שם הנוגע לפסוקים הנ"ל אין למלכא למה נבוכדנצר ואין נבוכדנצר למה מלכא אלא כך אמרו לו אם למסים וגלגליות ודימוסיות וארנוניות מלך את עלינו, הדא הוא דכתיב למלכא נבוכדנצר, ואם לדבר זה שאת אומר לנו להשתחוות לצלמך נבוכדנצר את ונבוכדנצר שמך [ר"ל שדרשו שמו נוטריקון נבו כד נצר] הוא גברא וחד נבו עלינו כחדא נבוכדנצר נבח ככלבא [דרש בו מלשון נבח] נפיה כקולתא [דרש כד לשון וכדה על שכמה דמתרגמינן וכד וקולתא] נצר כצרצרה [דרש נצר כעוף הנקרא צרצרא] מיד נבח ככלבא נפיה כקולתא נצר כצרצרה [כ"ז ע"פ פי'

העץ יוסף וציין שם לפי המנח"ש דכן מוכח מהאתנחתא וכנ"ל אבל ק"ק דמלשון המדרש, מלך את הה"ד למלכא נבוכדנצר, משמע דקראוהו מלכא לענין מסים ונבוכדנצר לעניני דת אא"כ ר"ל הה"ד למלכא עם אתנחתא וקראוהו נבוכדנצר ועכ"פ זלזלו בו ששמו דומה לנביחת כלב והוא וכלב שוין [ וכע"ז אי' במדרש רבה פרשת בהר פרשה ל"ג סי' ו', [אבל חסר שם תיבות הדא הוא דכתיב למלכא נבוכדנצר], ובמדרש רבה פרשת בהעלתך פרשה ט"ו סי' י"ד מפורש שלא אמרו אלא נבוכדנצר, ושם איתא דמתחילה כשהתווכח עמהם נ"נ דמחויבין ע"פ דין תורה לשמוע לו הראו לו טעותו בדרך ארץ וקראוהו מרי מלכא ודו"ק דכן הוא המדה, (ומצינו שעשו כמה תחבולות לבטל גזירות על הדת כדאי' במס' מעילה דף י"ז.-: עובדא דר' ראובן בן איסטרובלי ורשב"י עם בן תמליון) וכ"כ במדרש תנחומא פרשת נח עה"פ צא מן התיבה,

ובאגדת בראשית סי' ז', והמפרשים ציינו למנחת שי הנ"ל. ועי' גם נוסח התנחומא ישן. ובילקוט שמעוני קהלת רמז תתקע"ח אי' אני פי מלך שמור אמר להם רוח הקדש משביע אני עליכם שאם תגזור עליכם מלכות הרביעית גזירות קשות אל תמרדו עליה בכל דבר שהיא גוזרת עליכם אלא אני פי מלך שמור וכו', (וראה זה פלע שם בתנחומא דכשאמר להם המלאך שנשלך להצילים מן הכבשן אמרו אני פי מלך שמור ונ"נ צויה להשליכם לכבשן ולא יצאו עד שיאמר להם נ"נ לצאת וכמפורש שם בפסוק שנ"נ בעצמו אמר להם לצאת), אבל אם תגזור עליכם לבטל את התורה ואת המצות אל תשמעו כו' על דברת שבועת אלקים אל תבהל מפניו תלך למה שאין מבטלין אתכם מן המצות אלא שתכפרו בהקב"ה וכן עשו חנניה וחבריו וכו' כל הענין הנ"ל. ושם בספר דניאל פ"ג פי"ג איתא דכשהלשינו על חנניה מישאל ועזריה שאין משתחוים

לצלם, באדין נבוכדנצר ברגז וחמה  
אמר להיתיה לשדרך מישך ועבד נגו,  
ואף שהיה באף ובחימה לא השתדלו  
לפייסו רק החציפו נגדו בזלזול גדול  
לומר שאינו ממונה למלך אלא על  
גופם לא על נשמותיהן דעל דברת  
שבועת אלוקים אינו אלא נבוכדנצר  
שפל אנשים את וכלבא שוין, ובלשון  
נוכח, וכל כעסו אינו אלא כנביחת כלב  
וכקול הסיר וצפצוף העופות וכנ"ל,  
ולא חששו שעי"ז יקצוף יותר, וכך  
הוה שקצף עוד יותר וכנ"ל דמיד נבח  
ככלבא, וכמש"ש פסוק י"ט באדין  
נבוכדנצר התמלי חמא וצלם אנפיהו  
אשתנו על שדרך מישך ועבד נגו ואמר  
למזא (להסיק) לאתונא חד שבעה על  
די חזה למזיה וכו'.

הרי מפורש שכך היא המדה דבמקום  
גזירה על הדת על דברת שבועת  
אלקים לא נאמרה ולא שייד כלל מצות  
אני פי מלך שמור ואינו אצלנו בבחינת  
מלך לא לשמוע לו ואף לא לכבדו רק  
עלינו לזלזלו כראוי וכיאות למסית

ומדיח נגד מלך מלכי המלכים הקב"ה.  
וכן הוא בגיטין נז: ובאיכה רבה פ"א  
סי' נ' בחנה ושבעה בניה שביזו המלך  
וי"מ שמש"ש הבן הקטן חבל עליך  
מלך דר"ל עונש וחבלה יבא עליך,  
וכ"ז משום שגזר עליהם לעע"ז.

ומסופר על הצ"צ והרש"ב והריי"ץ  
ז"ל שאמרו להשלטונות שגזרו על הדת  
ברוסלאנד דגזירת הגלות היה רק על  
הגוף ולא על הנפש שנמסרנו לכם  
בגלותנו שתשלוט על גויתינו אבל  
נפשותינו לא נמסרו לכם שתשלוט  
עלינו בדברים הנוגעים לדת, ועיין ספר  
משכיל אל דל ח"ד בשיירי משכיל (ב'),  
ד' שכשעונים כן לשרי העומות  
כשגוזרין על הדת יועיל בס"ד בזמנינו  
שיאותו לבטל הגזירה, ועיין ספר שאול

בחיר השם תולדות הרב שאול בראך  
ז"ל עמוד קל"ה-קל"ו שגם הוא אמר  
כן במסיר"נ והנס שאירא לו. (וראיתי  
מציינים שכ"כ הרב סעדיה גאון ז"ל  
בהקדמתו למגילת אסתר (עדיין  
בכת"י) וכמ"ש בנחמיה פ"ט פל"ז,

ולעי' ספר חן טוב פ' וישב עמוד  
תקפ"ד והק' ספר שער יששכר על  
המועדים בשם הרי"ף. ועל הנכנע  
להם בשעת הגזירה קבעו להתודות  
בסליחת אשמו מכל דור, נתנו עולם  
עלינו סבלנו על שכמינו עבדים משלו  
בנו פורק אין מידם.

ועכ"פ לא שי"ך דינא דמלכותא דינא  
אז דבנוגע לעניני דת אין עליהם שם  
מלך ומלכות כלל וכמשנת"ב.  
ובתולדות הרש"ר הירש ז"ל אי'  
דכמ"פ אמר להשלטונות כשגזרו על  
החינוך בפרט ועל שאר עניני דת בכלל  
שא"א לנו לשמוע להם בדברים אלו,  
והיא שעמדה לאבותינו ולנו כשגזרו  
על המציצה בפה כנודע.

ב. ומלבד החובה להתנהג ולענות ככה  
בגזירה על הדת יש בזה גם תועלת  
וסגולה לבטל ולהחליש כחות הטומאה  
והגזירה<sup>1</sup>, וכמ"ש הרב אלחנן ז"ל

<sup>1</sup> ונ"ל דק"ו הוא, ומה אם אמרו בשבת  
(ק"ט: וערש"י ומהרש"א) דכל העונה

איש"ר בכל כוחו אפי' יש בו שמץ של ע"ז  
מוחלין לו שתשתכח ושלא יזכר עונם משום  
שהתנדבו לברך להקב"ה, ויקויים בו מקרא  
שכתוב בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם  
ברכו ה', כל שכן אם מקדש שם שמים  
בדיבור ובמעשה בשעת הגזירה על שמץ  
ע"ז, שע"ז יפרע וישתקע כח השטן  
והמקטרג ממנו.

ולכאורא מאי דנקבע שם גודל ענין עניית  
איש"ר, הוא מדלעיל מיניה איירי בההכנה  
לשבת וקבלת שבת ואמ"ר המנונא כל  
המתפלל בע"ש ואומר ויכולו מעלה עה"כ  
כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה  
בראשית שנאמר ויכולו, אל תקרי ויכולו  
אלה ויכולו (בפתח, כמ"ש הב"ח), ותיכף  
את"ז אי' אמ"ר אלעזר מניין שהדיבור  
כמעשה שנאמר בדבר ה' שמים נעשו, וע"ז  
הביא דגם בעניית איש"ר פועל גדולות  
ונצורות למחול עונותיו וקרוע גזר דינו  
ולפתוח לו שערי ג"ע, וכ"ז ע"י דיבור  
שהוא כמעשה וכ"ש ע"י ע"י מעשה ממש.

וקרא על העונה איש"ר בכל כוחו מ"ש  
בהתנדב עם ברכו ה' וכמו שפרש"י  
כשמתנדבין ישראל לברך את בוראן,  
והמוסר נפשו בפועל נקרא ג"כ נדיב וכמו

שפרש"י בתהלים סי' מ"ז עה"פ נדיבי עמים. שהתזכו עצמם לטבח ולהרג על קדושת שמו: עם אלוקי אברהם. שהיה נדיב לב הראשון תחילה לגרים, עתה נודע: כי לאלוקים מגיני ארץ. והיכולת בידו להיות למגן על כל הבוטחים בו: (וגם בשה"ש פ"ז פ"ב בילקוט נקרא אאע"ה נדיב עה"פ מה יפו פעמך בנעלים בת נדיב וכן בילקוט תהלים סי' ק"י רמז תתס"ט עה"פ עמך נדבות). וכמו שהעונה איש"ר ניצל מפורעניות כמו כן המוסר נפש ממש ובאמת כ"ש הוא רק קמ"ל דהדיבור כמעשה וכנ"ל. (וכאן כתב שהמוסרים נפש נקראים עם אלוקי אברהם ובילקוט תהלים סי' מ"ז רמז תשנ"ד וכן במד"ר דברים פ"ב סי' כ"ד הובא עובדא בגוי יר"ש שמל עצמו ומסר נפשו למען הצלתן של ישראל וקראו עליו מ"ש נדיבי עמים כו' מאוד נעלה יותר מאאע"ה שאאע"ה מל עצמו אחר שהובטח בהבטחת ואעשך לגוי גדול וכו' וזה מל עד שלא הובטח עיי"ש, ומ"ש יותר מאאע"ה קאי על מה שמל עצמו דאילו על מה שמסר נפשו למיתה הלא גם אאע"ה מסר עצמו לכבשן האש קודם שהובטח ושאר המוסר"ן לטבח נקראים על שמו עם אלוקי אברהם).

ועיי"ש שבת קי"ט: בהמהרש"א שפי' דמ"ש בכל כוחו קורען לו גזר דינו וז"ל ראיתי מפרש כינוי דכוחו אהקב"ה וכמ"ש משה יגדל נא כח ה' וגו' שהצדיקים בתפילתן מטילין כח וגבורה בפמליא של מעלה והיינו לקרוע גזר דינו כמ"ש ויאמר ה' סלחתי כדברך עכ"ל.

והמשך המימרות שם הם מענין חילול שבת שגרם חורבן ירושלים, ומזה לשאר הגורמים, שלא היה להם בושש פנים זמ"ז ושהושוו קטן וגדול ושלא הוכיחו זא"ז ושביוז בה ת"ח, וכל אלו הם סיבות ומסובבים שלא יוכיחו ושלא יקבלו תוחכה וכדאי' שם דף נ"ה: שטענו הצדיקים שלא היו מקבלים התוחכה, ואפי"ה נענשו. ושלא הוכיחו זא"ז יליף לה ממ"ש היו שרים כאילים לא מצאו מרעה מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה אף ישראל שבאותו דור כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זא"ז.

ובילקוט איכה פ"א פ"ו רמז תתי"ב (וכן באיכ"ר פ"א סי' ל"ג) דרש לה להאי קרא היו שריה כאילים לא מצאו וילכו בלא כח לפני אויב וז"ל, היו שריה כאילים, מה אילים הללו הופכים פניהם אלו תחת אלו כך גדולי ישראל רואים דבר עבירה

והופכים פניהם ממנו, אמר להם הקב"ה  
תבא זמן שאני עושה לכם כך. וילכו בלא  
כח, ר' עזריה בשם ר' יהודה ברבי סימון  
אמר כל זמן שישראל עושים רצונו של  
מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה שנאמר  
באלוקים נעשה חיל ובזמן שאין עושים  
רצונו כביכול מתישין כח גבורה של מעלה  
שנאמר צור ילדך תשי. ולפי"ז מ"ש  
המהרש"א דהעונה איש"ר מטיל כח  
בפמליא ש"מ לקרוע גזר דינו, כן הוא ג"כ  
כשעושים רצונו ש"מ בכלל, וכשמוס"נ עד  
כדי קללה או הכאה כדאי' באו"ח סי' תר"ח  
לקיים חובת התוכחה בפרט, ובאמת כל שכן  
הוא רק קמ"ל כנ"ל דהדיבור כמעשה.  
(ובספר נפש החיים האריך שזה כל האדם,  
שכפי מחשבותיו דיבוריו ומעשיו מגביר  
כוחות של מעלה לטוב ולמוטב).

והוספת כח למעלה עניינה הוא שע"ז מדת  
הגבורה של מעלה משדד הקב"ה מערכת  
הטבע להעניש הרשעים ולהציל הצדיקים  
וכמ"ש אתה גיבור כו' מכלכל חיים כו' מחיי  
מתים כו' סומך נופלים ורופ"ח ומתיר  
אסורים כו'. ואם מתרשלים בעבודה"ש ניתן  
להשטן כח ורשות לגזור על הדת,  
והמתגבר לקדש ש"ש בדיבור ובמעשה

במאמר אומר אני מעשי למלך ומאמר  
עקבתא דמשיחא בקובץ מאמרים ח"א  
עמוד רסג – רס"ד ועמוד שי"א - שי"ב  
דכשניתן כח לשטן לגזור גזירה על  
הנפשות להעביר ישראל על דתם  
חייבים ישראל למסור עצמן להריגה  
במלחמה ממש ועי"ז יחלישו כח השטן.  
וכמ"ש ש"ש שמע מפ"ק של הח"ח ז"ל  
ששגו במה שלא יצאו במלחמת מסיר"נ  
כשהתחילו גזירות היעווסעקעס ואף  
דבאמת היו הרבה מישראל נהרגים  
אבל עי"ז היה כח השטן נחלש.  
(והוסיף עי"ז הר"א ז"ל דכמדומה לפי  
המצב קשה לקיים זה בפועל דכל  
מלחמה דורשת שרי צבא להורותם  
איך להתנהג ואנחנו יתומים נותרנו כי  
אנשי אמת אבדו ופסו עומדים בפרץ  
במסירת נפש, ור"ל שחשש שגוף  
המלחמה יפול תחת הנהגה שלא ע"פ

משפיע כח במדה זו לכלות פשע לבטל  
כוחות הרשע והגזירה ולהגביר עליהם כח  
הצדיקים.

התורה<sup>2</sup> ויהיה ללא תועלת<sup>3</sup>). וכע"ז כ'  
שם עמוד שי"א - שי"ב ועמוד ל"ד

<sup>2</sup> עי' בזה בדברי יואל חנוכה חלק ב' עמוד  
ש"פ דע"ז מודים אנחנו בעל הניסים שנפלו  
ביד צדיקים דייקא דאילו התערבו רשעי'  
היה אסור לנו ללחום אז. ושמעתי דמודים  
בעל הניסים מסרת טמאים ביד טהורים כו'  
ביד צדיקים כו' ביד עוסקי תורתך ר"ל  
דלא נתקלקלו באריכות המלחמה. והרב  
מתתיהו חיים סלומון שליט"א (מתנת חיים  
חנוכה סוף מאמר ואם תעוררו את האהבה)  
פירש דמ"ש טמאים ביד טהורים כו' ביד  
צדיקים כו' אינו נמשך על למעלה על  
הניסים אלה על למטה על ולך עשית שם  
גדול וקדוש בעולמך דאילו ע"י רשעים לא  
היה יוצא קידוש ש"ש, ומה לנו ולישיעתם.  
ובקול יעקב (הוצאה שניה עמוד רכ"ו -  
רכ"ז) הביא מש"א הגרי"ז ז"ל דמה שלצני  
הדור אמרו מאבימלך נתעברה שרה כמ"ש  
רש"י ר"פ תולדת, אף דהודו על עיקר הנס  
שנעשה מאת השי"ת בהשגח"פ, אבל כונתם  
היתה לתלות הנס באבימלך ולא באברהם  
שלא יצא חיזוק לאברהם אבינו ולתורתו.  
ובזה פי' מהרא"י ט"ב שם מ"ש במגיל"א  
רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת

ובית אביך יאבדו, דא"א שיאבדו ישראל  
אלה שזירז את אסתר שתצא ההצלה דוקא  
ממנה דאם תצא ההצלה מצד האחרים  
למשל ע"י אלו שנהנו מסעודתו של אותו  
רשע או ממי שהשתחוה לצלמו של  
נבוכדנצר, יהא נפסד תועלת הגזירה  
וההצלה שהיה שיכירו חטאם וישובו לתורת  
מרדכי וישבית הקיטרוג. ויל"פ עפ"ז דזהו  
דדרשו (מגילה י:) רמז למרדכי ואסתר  
ממ"ש תחת הנעצוץ יעלה הדס ותחת  
הסרפד יעלה ברוש, ממה שמסיים הכתוב  
והיה לה' לשם, שיצא מהצדיקים קידוה"ש,  
דזהו עיקר המבוקש והתועלת.

ויש להוסיף דע"ז אומרים בהלל לא לנו ה'  
לא לנו כי לשמך כו' כמוהם יהיו עשיהם כל  
אשר בטח בהם לא המתים יהללו כו',  
וקשה לפרש דר"ל דאין נכון להתפלל על  
צערם של ישראל, רק על כבוד השי"ת,  
ובפרט דבשמונה עשרה קבעו לומר ראה נא  
בענינו וכו' וגאלנו כו' למען שמך, וכן  
בתחנון אומרים אל ימעטו לפניך תלאותינו  
כו' לא למעננו אלא למענך פעל, והרי  
מתפלל בנשימה א' מצד צרותם של ישראל  
ועל כבוד שמים, ולמה אמר לא לנו ה' לא  
לנו כי אם לשמך, אלה ר"ל דאין רצוננו

בישועתם ועזרתם של הרשעים שאין בהם קידוש השם והילול ושבח להשם רק חילול ש"ש ושבח והתחברות לרשעים, וגם צורך אין לנו בעזרתם ואזרבה מתפללים אנו שתיכף יתבטלו המחללים ש"ש, וישראל בטח בהשם והוא לבדו עזרנו ומגיננו, ונגילה ונשמחה בישועתו ובקידוש"ש שיצא ממנה ואנחנו נברך י-ה ע"ז מעתה ועד עולם. וکیل"פ מ"ש ישלח עזרך מקדש כו' יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא. נרננה בישועתך ובשם אלקינו נדגל, דרק בישועה שתבא מצד הקדושה ושישבחו עליה את השם נשמח, ומסיים אלה ברכב ואלה בסוסים, ר"ל דהמצירים לישראל והרשעים העומדים נגדם להציל מהם, אלה ברצחנימו ואלה בנצחנימו שניהם שוים ברעת בטחונם ברכב ובסוסים, ואנחנו בשם ה"א נזכיר.

<sup>3</sup> וכמ"ש בתהלים סי' קי"ט פ' קנ"ה רחוק מרשעים ישועה. ובפרט שצריכין להיוושע בדרך סגולה ונס וכבר האריכו שלא יתכן נס אם עוברים עבירה עי' ויואל משה, ועל הגאולה, וכ"כ באגרו"מ חו"מ ח"ב סי' ע"ט עיין שם. ולבד שיהא ללא תועלת יש חשש פיקוח נפש, וכמ"ש במס' פסחים מט: וברי"ף ורא"ש שם דאין מתלויים עם ע"ה

בדרך שנאמר כי הוא חייך ואורך ימך, על חיי לא חס (ללמוד תורה ולחיות) על חיי חברו לא כ"ש (ויש לדאוג שמא יהרגנו) ועיי"ש, כ"ש במלחמה דיש לחוש שיכניס עצמו ואחרים לסכנה שלא ע"פ דין תורה. ועוד דאסור להתחבר עם רשעים, ועיין כ"כ ח"ח מכתב פ"ה ומכתב ק' שהזהיר מאד לבל יתחברו לא רבני ווילנא ולא אגוד"י לרשעים, והמשך לאלו המכתבים בקובץ מאמרים ח"א עמוד קמ"ז ועמוד קנ"ד ועוד כ"מ. והנביא הוכיח גם יהושפט הצדיק על אשר הלך למלחמה עם אחאב הרשע, כמ"ש בדברי הימים ב' פי"ט פ"ב ופרץ השם מעשיו ונשברו ספינותיו, כמ"ש בסוף ספר מלאכים א' ובדברי הימים ב' פ"כ פל"ז וכמ"ש רבינו יונה בש"ג אות נ"א ובכ"מ דאסור להתחבר עם רשע לא לדבר מצוה ולא בעסקי העולם, ואף לא לקרבו לתורה כדאיתא במכילתא יתרו פ"ב, ועיי"ש בברכת הנצי"ב בשם המנחת שי ירמיה ל"ה דאיירי ביהונדב עם יהוא עפמ"ש במלאכים ב' פ"י פי"ט והוא חידוש דמשמע בגמרא סנהדרין ק"ב. דהיה אז יהוא צדיקא רבא, וכמה יש לחוש שיתערב ידי הרשעים והמתפשרים בינינו בזמן הזה.

דגזירות על הגופים הוא מעשה ה' ועונש ממנו ולא יועיל שום עצה זולת להשתיק כח המקטריגים למעלה שהם שורש הגזירה ע"י תורה ותפילה ותשובה ואין מקום למלחמה והיא לא תצלח, ואין מקום גם בדרשות ומאמרים כלפי האומות ואין להתנהג כלפיהם אלא במדת למה תתראו להצפין עצמינו מפניהם, אבל בגזירה על הדת יש להיות כלפיהם כחלמיש ולא לותר כחוט השערה וכעין שאמרו לנבוכדנצר אם למסים וארנוניות מלכא את אבל להעבירנו על הדת לאו מלכא את אלא נ"נ, את וכלבא שוין וכנ"ל, דגזירה על הדת מעשה שטן הוא שניתנה לו רשות לנסותם (כמו אצל איוב) לראות הישנם אוהבים את ה' למסור נפשם על התורה. ובמד"ר שה"ש פ"ז סי' י"ד אי' דבאותו יום שמסרו חנניה מישאל ועזריה נפשם נפל הצלם על פניו ונתבטל הניסיון. ועי' מדרש רבה בראשית פצ"ט סי' ב' דביד דניאל נפל מלכות בבל ובתנחומה

שם סי' י"ד אי' ביד דניאל חנניה מישאל ועזריה ור"ל בזכותן וכמש"נ. ובזוה"ק פ' נח ע"ה. וכן בספר ש"א פ"י נתבאר דבו ביום נחלש כח הטומאה של בקעת דורא שהוכן לפוראנות מדור הפלגה ובני אפרים שדחקו את הקץ לצאת ממצרים והצלם שהעמיד נ"נ לגמור על ידו כוונת דור ההפלגה.

ג. אלא דשורש ניסיונות כאלו הם ברפיון שריפו ידיהם מהתורה כמ"ש הב"ח בהלכות חנוכה סוסי' תר"ע שלפיכך נענשו אז בניסיון, ועיין קובץ מאמרים להרב אלחנן ז"ל (ח"א עמוד ר"ל רל"א ועמוד רפ"א רפ"ב) דאיתא בספר חסידים שאם ראית דבר שבקדושה או מקום קדוש או ת"ח שנתבזה ע"י נכרים דע שישראל ביזוהו מקודם ובודאי נתחלל תחלה בידי יהודים, וכתב שה"ה בכל דבר שבקדושה, ולפיכך בתקופת הגמ' ואח"כ היתה אומה הרשעה גוזרת גזירות קשות עלינו אבל גם הפראים

נהגו כבוד בקדושי ישראל אבל עתה,  
אף שאין מעצר בעד הפריצות, אינם  
מתנהגים כלפי דברים שבקדושה בדרך  
ארץ וגוזרים על השחיטה וקיום  
המצות, ואי"ז אלא מפני שעתה שישנם  
מישראל המחללים שבת בפומבי בלא  
בושה לפיכך גם העכו"ם לא מתביישים  
לגזור, והוא עונש מדה כנג"מ, ועיי"ש  
שכ"כ הרמב"ם שאם יסרבו לקיים  
התורה ישללו מהם הרשות לשמור  
תורה ומצות. וכעי"ז שמעתי מפי הרב  
שמואל בירנבוים ז"ל שגזירת השחיטה  
בפוילין היה פלא בעיני הבריות עד  
שגם הרב חיים עוזר ז"ל לא האמין  
שיצא אל הפועל גזירה כזו במדינה  
חפשית (ועיין אגרתו להחזו"א באגרות  
חזו"א שכ"כ), וכשיצא הגזירה אמר  
הרב ירוחם ז"ל ממיר שהגורם היה מה  
שאז התחילו לזלזל בכשרות וכשאר  
שומרים את התורה מונעים משמים  
היכולת לשמור התורה, והוסיף הרש"ב  
ע"ז דזה היה ענין גזירת השמד במדינת  
רוסיא (וכיוון בזה להח"ח ז"ל עי'

עוד מד"ר פ' משפטים פ"ל סי' י"ט דאם  
 אין עושין את הדינין נוטל הקב"ה  
 תורתו כו' ואם עשיתם את הדנין עתיד  
 הקב"ה להחזיר הבתי דינין שלכם),  
 וכ"כ האלשיך הק' פ' אמור בסוף פסוק  
 ושמרתם מצותי לבאר עפ"ז הסמיכות  
 לפסוק ולא תחללו את שם קדשי כי אין  
 נתפס ביד זרים לכופו לעבור על הדת  
 אם לא שגרם זה ע"י שחטא עיי"ש, וגם  
 בספר קדושת יו"ט פ' וארא עה"פ  
 וידבר כו' ויצום אל בני ישראל כו' כתב  
 יסוד הזה, (ויל"פ עפ"י יסוד זה מ"ש  
 בתענית כ"ח: שהושיבו היונים  
 פרוזדאות על הדרכים שלא יעלו לרגל  
 כדרך שהושיב ירבעם בן נבט, ולמה  
 הזכיר כדרך שהושיב ירבעם, ולהנ"ל  
 א"ש בפשיטות דהיא הנותנת והוא  
 הגורם שיגזרו הגוים מאחר שכבר  
 התרשלו ישראל מעצמן, ועיין בתרגום  
 עה"פ דרכי ציון אבילות מבלי באי  
 מועד)<sup>4</sup>.

<sup>4</sup> אלא שיש לי מקום עיון בהא דאי בתענית

י"ח. ובראש השנה יט. (והוא ממגילת  
 תענית) בעשרים ותמניא ביה (בחדש אדר)  
 אתת בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון  
 מאורייתא שגזרה המלכות גזירה שלא  
 יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם  
 ושיחללו שבתות מה עשה יהודה בן שמוע  
 וחביריו הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת  
 שכל גדולי רומי מצויין אצלה אמרה להם  
 בואו והפגינו בלילה הלכו והפגינו בלילה  
 אמרו אי שמים לא אחיכם אנחנו ולא בני  
 אב א' אנחנו ולא בני אם א' אנחנו מה  
 נשתנינו מכל אומה ולשון שאתה גוזרין  
 עלינו גזירות קשות, וביטלום, ואותו היום  
 עשאוהו יו"ט, ופרש"י בר"ה שם הפגינו:  
 צעקו בשוקים וברחובות כדי שישמעו  
 השרים וירחמו עליכם ובעקבתא דמשיחא  
 שנדפס לראשונה באידיש ציין הרב אלחנן  
 לגמ' זה לדוגמא שכשמדברים לאומות  
 העולם אין לתבוע רק להתחנן ואח"כ כתב  
 דרך כשגוזרים על הדת עלינו להיות קשים  
 כחלמיש כו' וכנ"ל ומשמע דגמ' הנ"ל איירי  
 כשאין הגזירה על הדת וצ"ע דמפורש  
 דאיירי בגזירת שמד ובאמת בדפוס שהו"ל  
 ר"מ שיינפעלד ז"ל בארה"ק השמיטו גמ' זו  
 ואולי משום דצ"ע כנ"ל (ומפורש במכתבו

ד. ודוגמא למסיר<sup>נ</sup> שמעתי עובדא דכשנתפס הרב אברהם אלי<sup>י</sup> מייזעס<sup>5</sup> ז"ל ברוסלאנד על עניני הדת ועל שאסוף מנינים להתפלל דנו אותו והחבריא שלו, ובאמצע הדיונים הגיע זמן מנחה ועמד ר"א והכריז 'א צענטער' לאסוף מנין למנחה, ותמהו ע"ז למה מוסר נפש להתגרות במ לעיניהם, והשיבם ר"א דגזירות כאלו על הדת מקורם מכח הסטר"א ואין עצה להחליש כוחו זולת ע"י מסירת נפש. ולפלא שכעי"ז העובדא מפורש בנדיאל פ"ו פט"ו דכשהלשינו על דניאל שהתפלל חרה לדירוש כמ"ש

---

של הר' אלחנן ז"ל אליו שכתב מזכרוננו בלי ספרים) וע"כ צ"ל דגם להפגין בלילה בצעקות ברחובות לעורר רחמנות הוי בכלל מסיר<sup>נ</sup> המועיל להחליש כח השטן, ולפי"ז אדרבה גמ' זו שייך לדוגמאות של מסיר<sup>נ</sup> נגד גזירה על הדת.

<sup>5</sup> ממוסרי הנפש להעמיד הדת ברוסלאנד ואח"כ בארץ ישראל, והיה חותנו של הרב חיים מאיר בן הרב שמואל וואזנער ז"ל.

אדין מלכא כדי מלתא שמע שגיא באש עלוהי ועל דניאל שם בל לשיזבותה ועד מעלי שמשא הוי משתדר להצלוחה, ופרש"י שהרבה הרע בעיניו, שהיה אוהב את דניאל וקשה עליו מיתתו ועל דניאל שם דיחוי לדחות הדבר להצילו ואמר להם (להמלשינים) איני מאמין לכם, ועד בא השמש היה משתדל להצילו, אבל כשהגיע זמן תפילתו כרע (דניאל) להקב"ה על ברכיו והתפלל תפילתו ושוב לא היה לו פתחון פה להצילו, הרי שהעיז נגדם בפניהם ולפניהם, ואכן חציפא נצח לבישא.

ה. ושם בקובץ מאמרים עמוד רס"ב – רס"ג כתב דהנהגה זו למדין מנס פורים וחנוכה דבפורים שהיה גזירה להשמיד ולהרוג ולא הוזכר שיוכלו לינצל ע"י עזיבת הדת ידעו ע"פ נביאים שביניהם שלא יועיל ואין רצון השם שילחמו בזרוע ובחנוכה שגזרו רק על הנפשות שיכתבו על קרן השור שאי"ל חלק באלוקי ישראל לחמו במסיר<sup>נ</sup> מעטים

וחלשים נגד רבים וגיבורים שכן היא המדה וכן"ל<sup>6</sup>. ומפורש שהשוה כל גזירה על הדת לצאת נגדם במלחמה בין נגד היעוועסקס מישראל בין נגד אומות העולם כבזמן אנטיוכוס (ונבוכדנצר) ובספר הצדיק ר' שלמה (בלאך, ז"ל) עמוד כ"ה אי' שלמד אצל הח"ח ושמע מפה קדשו שהוא מתחרט על אשר לא יצא ללחום עם הבאלשעוויקעס בראשית ענינם כי כעת כבר איחר הזמן כי כבר איתן מושבתם, וכעין שכ' הרב אלחנן משמיה (וכנ"ל אות ב') שאמר אידען

<sup>6</sup> וזה מדויק בנוסח על הניסים דבפורים תקנו לומר רק את אשר עשה השם הפרת את עצתו וכו' אבל בחנוכה הזכירו שלחמו נגדם בפועל והשם רב ריבם ונקם נקמתם ומסר גיבורים ביד חלשים כו', וכן בפורים עשו תשובה בשק ותענית ונגד זה נתקן לפניו תענית אסתר משא"כ בחנוכה לא הזכר בפירוש שעשו תשובה רק מה שמסרו נפשם זה היה תשובתם ואדרבה י"א דלפניו ולאחריו אסור בתענית ודו"ק.

האבין פארזען, (רק ר"א הזכיר יעוועסקעס והר"ש הזכיר באלשעוויקעס ואין חילוק ביניהם וכן"ל). ובספר תולדות הח"ח, מאיר עיני ישראל, חלק א' בזכרונותיו של הר' קלופט ז"ל אי' שישב בצוותא חדא עם הח"ח וגדולי ראדין הרב משה לונדינסקי והרב נפתלי טרופ ז"ל ובכה הח"ח בדמעות שליש ששגו ושהיו צריכים לילך עם חמישים אנשים ללחום עם ממשלת רוסלאנד הרשעה והיה שם ששחקו ע"ז ואמרו הלא אי אפשר אף לעבור הגבול להגיע שם וכל שכן ללחום, וענה אותם הח"ח שגם הוא איננו בטלן כל כך ויודע שתיכף יהרגו כולם אבל על ידי המסיר"נ היה נחלש כח הסטר"א והוא ע"פ המבואר למעלה. ושמעתי בשם הרב מתתיהו סלומון שליט"א לפרש מה שמודים בעל הניסים על המלחמות ולכאורא על התשועות צריכים להודות ולא על המלחמות, אלא שרש"י בפ' וזאת ברכה כתב עה"פ בריך ה' חילו דקאי על

י"ב בני חשמונאי ואלעזר בנו שנלחמו כנגד כמה רבבות יונים, ומסתמא לא עלתה על דעתם שיתהווה מזה מלחמה רק שתיכף ומיד יהרגם וע"י זכות מסירת נפשם יתקדש ש"ש ויחלש כח הטומאה, והשי"ת עשה עמהם נס שלא נהרגו מיד ונתהווה מלחמה ונצחום. ושם בספר הצדיק ר' שלמה עמוד כ"ו העתיק מש"כ חתן הח"ח הרב מענדל זאקס ז"ל שקודם שנסע הח"ח לראש ממשלת פולין בשנת תר"ץ לפעול למען גזירת המלמדים והחדרים והרבנים אמר לו לרמ"ז שמתחרט שעזב רוסלאנד עם ג' מיליאן יהודים לשמד ואפשר שהיינו מחוייבים ללחום, ואע"פ שע"פ טבע א"א לנצח אבל כך היא זרכה של תורה ללחום במסיר"ג במקום גזירה על הדת ואז הקב"ה מצילנו למעלה מדרך הטבע (כדמצינו בהחשמונאים וכנ"ל כל הענין) ועתה שאני נוסע להפרימיער מיניסטער אם לא ירצו לבטל הגזירה אני מוכן ומזומן לעשות מרידה

(מאצעט) ולמסור נפשי על קידוש השם ואפשר שבזה יכופר מה שלא עשינו מרידה ולא מסרנו נפשנו ברוסלאנד. וכידוע שקודם שנכנס להפרימיער שאל את הרבי מגור ז"ל אם מוכן למסור את נפשו אם לא ירצו לבטל את הגזירה. ע"כ.

וראיתי בכת"י הרב שלום שבדרן ז"ל ששמע מהבחור שליווה את הח"ח לווארשא שקודם שנדברו הרבנים ביקש הח"ח שיצאו כולם חוץ מהאדמו"ר מגור ז"ל וגם אותו בחור לא ביקש לצאת ונשאר שם עמהם ושמע שהח"ח אמ"ל להאמרי אמת הרי אתה מנהיגו של כמה אלפי חסידים ואם לא יקבלו הממשלה בקשתנו וצריכין לצאת נגדם במלחמת חרמה האם תצטרף וחשב האדמו"ר וענה הן ואז אמר הח"ח לקרוא שוב הקרואים להאסיפה וחזרו<sup>7</sup>, הרי דאף נגד גוים

<sup>7</sup> והח"ח בעצמו כתב כן עי' כ"כ ח"ח ח"ג באגרת (צ"ד) ק"ד שכ' שהרבה השתדלנו

היה לוחם ואף כשאיתן מושבם כמלכות פולין והתכלית הוא שיצאו קבוצת אנשים למסור נפשם ועי"ז יחלש כח הסטר"א ולהשם הישועה.

ובספר קול יעקב למהר"א ט"ב ז"ל (תשכ"ה) כתב בשם מהר"ם שפירא ז"ל מלובלין שדיבר אז הח"ח ז"ל דברים חריפים נגד ממשלת פולין ואמרו לו להח"ח להיזהר שיש להממשלה מרגלים בהאסיפה ויאסרו אותו בבית הסוהר, וענה ע"ז הח"ח איך וועל קושין די ווענט, והענין כנ"ל שרצה למסור נפשו ע"ז. וע"ע בכ"כ ח"ח בא' מהאגרות מאותה תקופה שמזרז הח"ח על קידוש השם וכתב שיש שרוצה השם שיהא מוס"נ ע"י שיחיה ויש ע"י שימסו"נ למיתה ח"ו, ועי' מחנה ישראל פ' ל' שמזרז להתנהג

בזה יחד בע"ה בחורף העבר ממש במסירת נפש כו' וגזירה זאת שקולה אצלינו כגזירת שמד ח"ו אשר לא נעמוד בה גם במסירת נפשנו כו' ולא נחשב ולא ניתן דמי לנפשנו ע"ד הגזירה הזאת בגלוי לכל העמים.

בערמומיות נגד גזירות על הדת כמ"ש במס' תענית שהערימו להביא עצים נגד הגזירה. הרי דאין שייך דינא דמלכותא דינא או חשש איסור התגרות באומות במקום העברה על הדת. ובכ"כ ח"ח ח"ג כתב שם א' ממשרתיו ששמע מאה פעמים ויותר הח"ח מדבר בינו לבין עצמו להשי"ת<sup>8</sup> ימסר נפשי על קידוש השם ובפעם הראשון ששמע כזאת התפעל כ"כ שלא ידע באיזה עולם נמצא אבל אח"כ התרגל לזה.

ו. ושם בקול יעקב (תשכ"א) הזכיר הראיט"ב לתלמידיו וחביריו יוצאי וויען אתם ידעתם כי כאשר באו מיסיאנערין לוויען שהיה א' קאטוילישע שטאט', שעזרו ותמכו תמיד הממשלה בידי הקאטאליקען, עכ"ז יצאנו נגדם במחאה ושברנו

<sup>8</sup> וכע"ז כ' בספר הצדיק ר' שלמה (בלוך) ז"ל עמוד מ"ז אות ע"ז בשם כתבי הר' מענדל זאקס ז"ל.

החלונות ברחובות עיר עד שסגרו  
השלטונות בית המיסאנערין.

ועי' מדרש איכה פ"ב סי' ג' שמאריך  
במ"ש גם בגמ' שבת נ"ה. (וציין שם  
הרע"א ז"ל עה"ג לעיי"ש במדרש  
איכא) שהחל הפורענות מהצדיקים  
הנענחים ונענקים על שלא מיחו  
ברשעים, ובמדרש אי' שהמקטרג אמר  
איזה מהן נפצעו מוחו איזה מהן נהרגו  
על שמיחו, ונתקבל הקטרוג ר"ל, ופי'  
בעץ יוסף דאף שאין מחוייב למסור  
נפש על התוכחה אבל כשמוחים יארע  
שיהיה איזה מהן נהרג ור"ל איזה  
מהצדיקים שמסר נפשו להוכיח עד כדי  
קללה והכאה יהרג ח"ו.

ז. בפ' וישלח עכרתם אותי וכו' ויאמרו  
הכזונה יעשה אחותינו, י"ל בפשטות  
וכן שמעתי שכתוב בטוב לבב ממהר"י  
ט"ב מסאטמאר ז"ל וכ"כ בדברי יואל  
פ' וישלח עמוד ר"ז, שהויכות היה  
שיעקב אע"ה טען למה לחמו נגד סתם  
פרעים גוים והשיבו דאי"ז בגדר גזירה

על הגוף רק בחינת גזירה על הדת  
דכמעט קט נעשה דינה זונה, וע"ז לא  
ענה אותם דהדין עמהם. והויכות הזה  
היה מעשה אבות סי' לבנים דעתידין  
אפי' גדולים וטובים לטעון נגד  
המוסרים נפשם על הדת.<sup>9</sup> ויתנצלו  
הקנאים בתשובה ניצחת, (ועי' קובץ  
מאמרים ח"א עמוד קמ"ח, ובאגרות  
הנצי"ב המליץ יושר בעד הקנאים  
בארה"ק דלא כמדת שאר הארצות  
מדת בני ציון עיי"ש, וע"ע ספר  
מחשבת התקופה להר' מיכל פיינשטיין  
חתן הגרי"ז ז"ל עמוד מ"ח שהאריך  
בזה). ועי' במלבי"ם ובפי' הרשר"ה  
ז"ל דדייקו לפרש מש"ש בפרשת ויחי  
על מדת פחז כמים ואפם של שמעון  
ולוי, אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל  
דהפצה ר"ל להפיצם סתם אבל לחלק  
הוא ליתן חלק יפה לכל א' כראוי  
כבסעודה וכדומה, וקאמר דכשישראל

<sup>9</sup> ועי' קובץ מאמרים ח"א ע' רע"ד עה"פ  
ולקדקד נזיר אחיו עיי"ש.

בבחינת יעקב ובשפל המדריגה ונרדף בגלות על תורתו ואמונתו כל שבט ושבט צריך חלק יפה ממדת הקנאות של שמעון ולוי כדי להעמיד הדת על תילה, ואיש אשר כברכתו ברוך אותם וחלק לכל השבטים מדתם הטובה הזו. ומשה רבינו ברוך את שבט לוי במדתם הזו, ברוך ה' חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון ופי' רש"י שם דקאי על המעוררין על הכהונה ועל י"ב בני חשמונאי ואלעזר בנו שנלחמו כנגד כמה רבבות יונים.

ח. ושני הנהגות אלו להיות כלפי גזירת הקב"ה כיונה פותה וכנגד רדיפת הדת ע"י אומה"ע כחיות טרף (כנ"ל אות א' בשם מדרש שה"ש עה"פ יונתי כו') נתבארו גם בספר דברי יואל לפ' וישלח עמוד ק"ע – קע"ב דמצד א' שלח יעקב אבינו ע"ה לעשו למצוא חן בעיניו לומר שלא ילחם עמו ומצד שני אמר ויהי לי שור וחמור לומר שנמשלנו לחיות, וכמש"פ רש"י עה"פ כי חיות הנה כגור ארי' יהודה וכו',

שבמקום גזירת הדת ילחם במסיר"נ, וכן מצד א' אמר שכן התנהג עם לבן כגר בשפלות נורא בגלותו שם וכמ"ש הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני וכו', ומצד שני אמר שלא יעלה על דעתו שוויתר כל שהוא מהתורה כמש"א עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי, וכן אמ"ל אח"כ בעצמו ששלח הדורן למצוא חן בעיניו ושלא ילחם וימרוד בו והוסיף קח נא את מנחתי ויפצר בו ויקח בהכנעה, אבל רמז לו כי על כן ראיתי פניך כראותו פני אלוקים כמשפרש"י שראה פני שרו של עשו ונלחם עמו ונצחו עד שכפאו להודות לו כו' לרמז לו שלא יחשוב שימנע מללחום במקום העברה על הדת.

וכן מצינו שעשה עם לבן שהכניע עצמו לפניו כל השנים וכנ"ל אבל לעת הצורך התחצף נגדו כמ"ש ויחר ליעקב וירב בלבן כו' כי עתה ריקם שלחתי כו' להודיע שאינם נפרדים כבתופים ומחולות בידידות רק כמ"ש הלא

משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט כו' שלא יבואו ללמוד ממעשיו הרעים וע"ז העמיד הגל שלא יעבור אליו לרע, וכל ענינים אלו היו מעשי אבות סי' לבנים כמ"ש הרמב"ן כמה פעמים, וכן עשו השבטים דבזמן שדנו את עצמן כנענשים על מכירת יוסף זרזו זל"ז לקבל דין שמים, וכמ"ש אבל אשמים אנחנו על אחינו כו', ועיין במדרש (פצ"א סי' י"א) שהכינו בדורן ותפילה ואח"כ הפקירו את עצמם להיות עבדים לעולם וכמ"ש האלקים מצה את עון עבדיך הננו לך לעבדים, עד שירצו את עונם בתשובה וממילא יגאלם השי"ת וכמו שגאל את יוסף, ולעומת זה כשהבחינו שהשם מנסה אותם אם ימסרו נפשם על בנימין דבררו קשות והכינו למלחמת מצוה אם לא יעלה תחנוניהם לרצון. ונקטינן האי כללא דנגד עונש לא יועיל שום דבר זולת תשובה, וכשבאים לידי ניסיון על

העמדת הדת צריכים להשתדל עד כדי מסירת נפש<sup>10</sup>.

<sup>10</sup> ומ"ש לעיל אות ב' דע"י שילחמו במסיר"נ יחלש כח הרע, כן י"ל גם כשיתן דורן במקום הראוי, וכמ"ש אכפרה פניו במנחה ות"א אנחיניה לרוגזיה, ועשה כל זה יעקב אבינו שיהא סימן לבניו שע"ז יצליחו להחליש כוחו ורוגזו של הגוים, וידוע עובדא עם בעל נפה"ח ז"ל שהפציר בערמה שיקבל שר א' שוחד וכשקיבל היה מובטח לו שיבוטל הגזירה. וגם כשמראה להם הכנעה במקום הראוי מחליש כח הטומאה שבהם, וכמו שנתבאר בספר פנים יפות שע"י השבעה השתחואות שהשתחווה יעקב אבינו לעשיו ביטל ממנו כח הטומאה, דוגמא העובדא בגמרא (ק"י כ"ט:) שע"י ז' השתחואות הסיר ז' ראשי המזיק. ומ"ש בזה"ק שבאמת לא השתחווה יעקב לעשיו רק להשכינה, יפה נתבאר במכתב מאלהו ח"ג עמוד 155 שהכל אחד, שקיבל עליו עול מלכות שמים והכניע עצמו לפני השי"ת שצוה שישפיל עצמו וישתחווה לעשיו. ועיין מ"ש הלבוש, בלבוש אבן יקרה על הריקנטי ובפנים הספר שם בפרשת וישלח עה"פ וישתחו ארצה שבע פעמים, שנכנע

למדת הדין והפכו למדת הרחמים. ויל"פ דלפיכך כתבה התוה"ק שהכינו את המנחה עד בא יוסף בצהרים להורות גודל הנחיצות להיזהר בעת צרה כזאת לא ליהיות נמהר לריב רק ליהיות מתון מתון ונדחק מפני השעה, (ועיין ספר תומר דבורה פ"י שזה עצה כללית, להכניע עצמו לפני מדת הדין ולא לדחוק את השעה ואז השעה נדחה מפניו, ועי' שערי תשובה לרבינו יונה שער ד' אות י"ב).

ועיין קובץ מאמרים ח"א עמוד ר"ב-ר"ג ורס"ד-רס"ה דמאחר וא"א לנו ללחום בפועל לעת עתה (וכלעיל אות ב'), יש להלחם עמהם בדרך עקיפין ע"י מסיר"נ לעסק והחזקת התורה, ובפרט נגד עמלק, והאומות שהם בבחינת עמלק, שהרי כוחו מתגבר ממה שרפו ידיהם מן התורה וכאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל. וציין הרב מתתיהו סלומון שליט"א (מתנת חיים חנוכה מאמר נעריצך ונקדישך) דכן מפורש בילקוט בשלח סי' רס"ה דכל זמן שהיה מגביה ידיו כלפי מעלה הקב"ה זוכר שעתידין ישראל להגביר בדברי תורה שהן עתידין להינתן על ידיו וכשהו ממך את ידיו עתידין ישראל להמך בד"ת. ועוד ציין לגמ'

ט. עי' ספהמ"צ מצות עשה ט' מצות קידוש השם וז"ל בא"ד ואע"פ שבא עלינו מכריח גובר יבקש ממנו לכפור בו יתעלה לא נשמע ממנו אבל נמסור עצמנו למיתה ולא נתעהו לחשוב שכפרנו ואע"פ שלבנו מאמין בו יתעלה. וזאת היא מצות קידוה"ש המצווים בה בנ"י בכללם ר"ל מסירת נפשנו למות ביד האונס על אהבתו ית' ואמונת יחודו, כמו שעשו חנניה מישאל ועזריה בזמן נבוכדנצר הרשע כשגזר להשתחות לצלם והשתחוו כל העמים וישראל בכלל ולא היה שם מקדש שם שמים והיתה בזה חרפה

גיטין נ"ז: דהובאו שם כמה עובדות של מסיר"נ להעמדת הדת, ולבסוף הביא הגמרא דדרש רנב"י קרא דכי עליך הורגנו כל היום, אלו ת"ח שממיתים עצמם על דברי תורה וכזר"ל דאין דברי תורה מתקיימין אלה במי שממית עצמו עליהן, הרי דלימוד התורה במסיר"נ ה"ה בכלל שאר מיני מסיר"נ בפועל, ומועיל כמוהם נגד הגזירות.

גדולה על ישראל שנעדרה המצוה הזאת מכלם ולא היה שם מקיים אותה אבל פחדו הכל ולא נצטוה מצוה זו אלא למעמד הגדול שהוא שפחד ממנו העולם כלו והיה בו ראוי שיפורסם הייחוד ויגלה ברבים בעת ההיא. ויעד השם ע"י ישעיה שלא תשלם חרפת ישראל בעדות ההיא ושייראו בהם ילדים בעת ההיא הקשה לא יפחידם המות וימסרו נפשם ויפרסמו ויחזקו האמונה ויקדשו את השם ברבים כמו שצונו יתעלה על ידי משה רבנו. והוא אמרו (ישעיה כ"ט) לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי וגו' עכ"ל. ומ"ש שהיה ראוי שיפורסם ברבים עיין מדרש שה"ש רבא פ"א סי' כ"ב וסי' ס"ג, ופ"ד סי' י"ב, שע"י הנס נתקיים אז המשך הפסוקים שם בישעיה מ"ש כי בראותו ילדיו וכו' וידעו תועי רוח בינה, וניתוספו כמה גרים ע"י הקידוש"ש הגדול.

ומצינו בגיטין נז: בבן הקטן של חנה שהמלך אמר שיגביה טבעתו שידמה להרואים שהשתחוה לע"ז ולבו בל עמו, וביזה הילד המלך ומסר עצמו למיתה ואמר ע"ז למלך חבל עליך, על כבודך כ"כ, על א' כמו"כ על כבודו של הקב"ה, ומשמע דלא מצא מקרא מפורש כשאר אחיו שם רק דמסברא נדע לא לחלל כבוד ה' כלפי האומות, אפילו לפנים ובהטעה, ומהרמב"ם משמע דזהו מעקרי המצוה, וזהו חילול השם דנצטונו עליו בלא תחללו כו' ונקדשתי, וזה גופא מאי דקאמר התינוק על כבודך כ"כ, על אחת כמו"כ על כבודו של הקב"ה ומקור להרמב"ם. ועיין סנהדרין ס"א: - ס"ב. סוגיא דהעובד ע"ז מאהבה ומיראה, ומ"ש בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"ב סי' כ"ט דהיינו הך דהרמב"ם שמתעוהו כאילו עובד ע"ז דמחוייב למסו"נ.

ובטוש"ע הל' ע"ז הוזכרו כמה דברים האסורים משום מראית עין ודנו

הפוסקים אם מחוייב למסור נפש על מראי"ע של ע"ז עיו"ד סי' קמ"ט בטור, ובב"ח אות ה' בענין לילך על הדרך של עיר העובד ע"ז, ובסי' ק"נ ס"ג ברמ"א וביאור"ג אם מותר לשתות מהפרצופין המקלחים מים שנראה שמנשק לו, ובסי' קנ"ז אי' דמותר להתלבש כגוי במקום סכנה ולומר עבדא דנורא אנא דמשתמע לתרין אנפין אבל לא לומר שהוא גוי ועיי"ש פרטים הרבה בזה. ועיי"ש סי' ק"נ ס"ג במקור מים חיים על גליון השו"ע צידד ע"פ עובדא הנ"ל עם הבן הקטן דבשעת הגזירה לא פליגי ולכו"ע מחוייב למסור עצמו ואינו ענין למראית עין.

וצ"ל שאין בכלל איסור מראית עין מה שעשה דניאל כשנתן נ"נ את הציץ לתוך פיו של הצלם והיה הצלם אנכי ה' א' ועיי"ז היה מסית אותם נ"נ להשתחות לו, ועלה דניאל לראש הצלם כאילו לנשקו על פיו והוציא ממנו הציץ ועיי"ז נשתתק הצלם ונפל

ונתקדש ש"ש בעולם, וכדאי' במד"ר שה"ש פ"ז סי' י"ד עה"פ אמרתי אעלה בתמר והביאו הרבינו בחיי בכד הקמח ערך שבועות מצות לא תעשה.

והרמב"ם באיגרת השמד האריך בענינים אלו ובהלכות מסיר"ג, והתיר לומר בדיבורא בעלמא ובלי מעשה שהנביא שלהם הוא שליח מהשי"ת הועיל וכבר נתאמת אצלם שאין אנו מאמינים באותו הדיבור (ר"ל ואינו מתעה אותם כלל) ואינו אלא כדי להפיס דעתו בעילוי דתו כדי להינצל ממנו, אבל כתב שהמוסר נפשו ע"ז עשה מצוה ויש לו שכר גדול לפני השי"ת לפי שמסר נפשו על קדושת השם, ואף דכתב שם וכן בהל' יסודה"ת פ"ה ה"א וה"ד דבמקום שמותר לעבור אם מסר נפשו הר"ז מתחייב בנפשו, ובכלי חמדה פרשת כי תצא עמוד רכ"ב אות י"א-י"ג תירץ דבג' עבירות החמורות ע"ז ג"ע ושפיכ"ד המחמיר למסור נפשו הר"ז משובת. ועיין יו"ד סי' קנ"ז ס"א

בביאור הגר"א דהרמב"ם מודה דכשהשעה צריכה לכך מותר למסו"נ כדמוכך מכ"מ בש"ס, ויתבאר זה עוד לק' אות י"ב.

ועוד יש לציין עמ"ש הרמב"ם שלא נתעה הגוי המאנס לומר שכפרנו ח"ו למ"ש בסנהדרין ריש דף קב. דיהוא שהיה צדיקא רבא ע"ז לבסוף, על שאמר להטעות העובדי ע"ז כדי לאוספם ולהרגם שגם הוא יעבוד ע"ז וברית כרותה לשפתים, הרי דאף לצורך גדול לעקור הע"ז אין להוציא מפיו שיעבוד ע"ז ח"ו, ויש בזה סכנה גדולה חלילה וחס.

ושמעתי מהרב דויד בר"מ רויזנבוים שליט"א דהפ"ת יו"ד סי' קנ"ז סק"ו ציין להשלה"ק דעל קידוה"ש מברכין אקב"ו לקדש שמו ברבים והוא בשער האותיות סוף אות א'. ועיי"ש דאף דעל נתינת צדקה וכיו"ב אין מברכין שמא לא ירצה העני ליטול ואף כאן הו"ל לחוש שמא ינצל, שאני כאן דעצם

מסירתו את נפשו הוא המצוה ומקיים אותה אפי' אם ינצל. ור"ד הנ"ל דייק דכס"ל לרש"י אמור פכ"ג פל"ב עה"פ ונקדשתי בתוך בנ"י שכ' דלא ימסור עצמו ע"מ לינצל כי המוסר עצמו על מנת שיעשה לו נס אין עושין לו נס, דמשמע דמצות ונקדשתי מתקיים גם אם נעשה לו נס ע"כ. ולפי"ז נמצא דאם אינו מטעה הגוי שיכפר רק מוסר נפשו על המצות ועל האמונה אפי' אם יודע שינצל הרי זה קיים מצות ונקדשתי, ולעומת זה אם מטעהו כאילו יעבור על המצוה או יכפור ח"ו, אפילו אם באמת אינו עובר וכופר הרי זה חילל את השם ח"ו וכמ"ש הרמב"ם, ובאמת יסוד זה מפורש בדניאל ע"פ פי' המלבי"ם בפסוק המובא לעיל אות א' מ"ש שאמרו חמו"ע לא חשחין אנחנא על דנא פתגמא להתבתך ופי' המלבי"ם אין אנו חוששין לחשוב וליטול עצה להשיבך, ע"כ. דזה היה כעין הטעה כאילו יש צד ספק שישמעו לו, ובזה מבואר עובדא הידוע מהרב עמרם

הקדוש בעל ונתנה תוקף שמסר נפשו  
 על קידה"ש וחרץ משפטו להתיסר  
 ביסורים קשים ממות על אשר אמר  
 למלך תחילה שיתיעץ אם לשמוע לו,  
 וע"ז התחרט בחרדה גדולה עד מאוד,  
 ללמד לדורות ליזהר בזה ולתנה תוקף  
 חובת קידוש השם כי הוא נורא ואיום,  
 ובו תינשא מלכותו, ויכון בחסד כסאו.

י. ועיין ספר שופטים בשירת דבורה  
 פ"ה פ"ב מש"ש בפרוע פרעות  
 בישראל בהתנדב עם ברכו השם שפי'  
 המלבי"ם ז"ל שאמרה דבעת שישראל  
 פרוע אם מצד שפרעו מוסר, אם מצד  
 חולשתם (כמ"ש כי פרוע הוא) עד  
 שהוא פרוע פרעות הרבה, אז בהתנדב  
 עם, אם ימצא עם מתנדבים לעשות  
 חיל, אין זה ענין טבעי רק אלוקי, ולכן  
 ברכו השם כי מידו היתה זאת ע"כ.

ועל זה קבעו בחנוכה להודות ולהלל  
 בעל הניסים גם על המלחמות ר"ל  
 שנתעוררו הצדיקים ללחום ברשעים  
 והעוסקים בתורה נגד הזדים.

ויש להוסיף ע"ז דלעיל שם בישעי'  
 כ"ט כתיב הנבי מוסיף להכות את העם  
 הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו  
 ובינת נבוניו תסתתר וע"ז ממשיך  
 אחריו שלא יבוש בראותו ילדיו  
 שיקדשו שם ה' כמ"ש הרמב"ם הנ"ל,  
 ור"ל דחכמת החכמי' ונבונים תאבד  
 ורק שימצאו ילדים שיקיימו מצות  
 קידה"ש ועיי"ש בישעיה. ועי' איכה  
 רבה פ"א סי' נ"ד בכל מקום שגלו  
 שכינה עמהם (וכן בירושלמי תענית  
 פ"א ה"א ענין זה) ובגלות יון יליף לה  
 ממ"ש ועוררתי בניך ציון על בני יון,  
 דקאי על מלחמת החשמונאים, ושם  
 כתיב וה' עליהם יראה ויצא כברק חצו  
 כו' עיי"ש כל הענין ברש"י זכריה פ"ט  
 פי"ג - י"ד, והיה זה ע"י התעוררות  
 שעורר אותם השי"ת, ומשמע עוד  
 שהיה ע"י הצעירים וכמ"ש בניך ציון,  
 וכעין שכתב הרמב"ם מישעיה  
 שהילדים הם שימסרו נפש על התורה.  
 ובזכריה שם מסיים תירוש ינובב  
 בתולות ודגן בחורים ויל"פ דר"ל

שהצעירים יזכו לשכר טוב על מסיר"נ שלהם ושם אי' שגם לעתיד לבא יתקיים זה עיי"ש.

י"א. ובילקוט קהלת רמז תתקע"ח עה"פ אני פי מלך שמור וכן במדרש תנחומא פ' נח עה"פ צא מן התיבה (המצויינים לעיל אות א') אי' וז"ל אבל אם תגזור עליכם לבטל את המצות ואת התורה אל תשמעו כו', למה, שאין מבטלין אתכם מן המצות אלה שתכפרו בהקב"ה עכ"ל, ובכל כתבי הח"ח בשיחות הח"ח ז"ל שרשם ר' מענדיל וואלקעניקער ז"ל אות מ"ג עה"פ תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי כתב וז"ל, אל יאמר האדם מה עושים לי הכופרים אם הם אפיקורסים לעצמם, אל יחשוב כן כי הם חפצים שהכל יתפקרו כמותם עכ"ל, והרמב"ם

באיגרת תימן ובאיגרת השמד כתב דאין לך זמן מאז שניתנה לנו תורה עד זמנינו זה שכל מלך עכו"ם גובר או מכריח או מתגבר או אנס שאין תחלת כוונתו ודעתו לסתור תורתנו ולהפך

דתנו באונס בנצחון ובחרב כו' או כמו היוונים בטענות ובקושיות שמחברים בחיבוריהם כו', והקב"ה בשר אותנו ע"י ישעיהו שלא יצליחו ע"כ, וכ"ז נכלל במ"ש בהגדה שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילינו מידם, והקב"ה יצילנו ויעזרנו ע"ד כבוד שמו בכל צרה שלא תבא שלא נטעה עצמנו לומר שאין כוונתם להפר דת, ולא נתעה אותם לומר שנשמע להם, רק נהיה מהמתנדבים בעם לקדש ש"ש ויקויים בנו הבטחת ישעיה הנביא, ונבואת זכריה הנביא (פ"ט י"ג-ט"ו), ועוררתי בניך ציון על בניך יו"ן ושמתיך כחרב גבור. וה' עליהם יראה ויצא כברק חצו וה"א בשופר יתקע והלך בשערות תימן. השם צבא-ות יגן עליהם. כן יגן על עמו ישראל בשלומו, ובנערינו ובזקנינו נלך כי חג השם לנו בב"א.

י"ב. ואציין עוד כמה מ"מ מן הבא ליד הנוגעים לענינים אלו לתועלת המעיין, עיין פסחים נ"ג. וכתובות ל"ג. וע"ז ג.

בתוס', דס"ל לר"ת דצלם נ"נ לא היה  
אלא אנדרתא לכבוד המלך דאילו היה  
ע"ז אפי' נגדוהו היו מחוייבים להיות  
מוסרים נפשיהו וחלילה לומר שהיו  
עובדים ע"ז. ועיין שבת ק"ל. ומ"ט.  
ובר"ן, דאלישא בעל כנפים מסר נפשו  
על מצות תפילין ולבסוף אמר שכנפי  
יונה הם. ובע"ז י"ז: וברא"ש שם סי'  
ד' בר"א בן פרטא שאמרו לו בשעת  
הגזירה מ"ט תנית ומ"ט גנבת וענה אי  
סייפא לאו ספרא ואי ספרא לאו סייפא  
ועי"ז נשמט מהם, וכשאמרו לו לר"ח  
בן תרדיון אמאי עסקת בתורה אמר  
להו כאשר ציוני השם אלוקי ומסר  
עצמו למיתה. ושם י"ח: שר"מ התעה  
אותם לחשוב שהוא נכרי. ועיין  
ברמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ה ה"ד  
דצ"ע משם עמ"ש באגרת השמד  
ואגרת תימן דמותר למסור נפש במקום  
שאפשר לו להישמט מהם. ומענין  
לענין ילך המעיין מסוגיא לסוגיא  
וממחבר למחבר שהאריכו כדרכה של  
תורה.

ת.ו.ש.ל.ב.ע.

אליהו אהרן

בן הרב שמחה שלמה זללה"ה ט"ב

ליקוואוד תשרי תשפ"ד

להערות, 732-364-1613